द्वितीयः पाठः 2

Lesson – 2

महाभक्तः कण्णप्पः

द्रविडदेशे विद्यमानेषु त्रिषष्ठिषु शिवभक्तेषु कण्णप्प-नायनार् इति विख्यातः शिवभक्तः अन्यतमः। तमधिकृत्य अस्मिन् पाठ्यभागे कथा उल्लिखिता।

पुरा आन्ध्रप्रदेशे राजनागः इति कश्चन व्याधः तीव्रः शिवभक्तः आसीत्। सः स्वपुत्रस्य “दिन्नः” इति कार्तिकेयस्य नाम स्थापितवान्।

एकदा सः व्याधकुमारः मृगयायै अरण्यम् अगच्छत्। यदृच्छया एकम् शिवलिङ्गम् दृष्टवान्। महाशिवभक्तस्य वंशे जातः अयं किरातकुमारः कथं ईश्वरम् उपासितव्यम् इति मार्गम् अजानन् समीपस्थं सुवर्णमुखी-नद्याः जलं स्ववदनेन आदाय तेन गण्डूषणेन जलेन शिवलिङ्गस्य अभिषेकम्

अकरोत् । स्वहस्तयोः पत्राणि पुष्पाणि च आनीय पूजाम् अकरोत् । सः यं मृगं मारयति तस्य शल्यं मांसम् (सूकरादि) तस्मै ईश्वराय अर्पयति स्म । ईश्वरः अपि तस्य हार्दिक-भक्त्या संतुष्टः तत् सर्वम् अङ्गीकृतवान्। किन्तु देवालयस्य अर्चकः तस्य व्याधस्य कार्यम् अजानन् प्रतिदिनं देवालयं गोमयेन जलेन पवित्रीकृतवान् ।

एकस्मिन् दिने अर्चकः 'कः एतत् असमीचीनम् कार्यम् करोति' इति देवमेव अपृच्छत् । तदा शंकरः "किरातस्य भक्तिम् त्वाम् प्रदर्शयामि" इति उवाच। अन्यस्मिन् दिने किरातकुमारः यथापूर्वं देवालयं प्राविशत्। तदा शिवलिङ्गस्य एकस्मात् नेत्रात् रक्तं स्रवति स्म । तत् दृष्ट्वा सः व्याधः शरेण स्वनेत्रम् उत्पाट्य शिवलिङ्गाय अर्पितवान् । ततः शिवलिङ्गस्य द्वितीयनेत्रात् रक्तं स्रवति स्म । अनुक्षणम् स्वपादाङ्गुल्या तत् द्वितीयनेत्रं लक्ष्यीकृत्य स्वनेत्रान्तरम् अपि उत्पाटयितुम् सन्नद्धः अभवत्। तदा किरातस्य भक्तिविशेषेण विस्मितः अर्चकः तस्य किरातस्य पादयोः अपतत् । भक्तपराधीनः ईश्वरः तयोः भक्तयोः मुक्तिसाम्राज्यं अनुग्रहीतवान् । ततः प्रभृति सः किरातकुमारः (दिन्नः) "कण्णप्पः" इति सुप्रसिद्धः अभवत्। अत एव उक्तम् -

"गुणाः पूजास्थानम् गुणिषु न च लिङ्गम् न च वयः" इति ।।

अभ्यासः

I. कठिनशब्दार्थः -

1. व्याधः – hunter
2. शिवभक्तः – devotee of Lord Siva
3. मृगयायै – for hunting
4. नदी – river
5. जलम् – water
6. वदनेन – by mouth
7. गण्डूषणेन – by gargling
8. मांसम् – meat
9. संतुष्टः – happiness
10. अर्चकः – priest
11. नेत्रम् – eye
12. रक्तम् – blood
13. शरः – arrow
14. अनुक्षणम् – every minute

II. अधो लिखितानां प्रश्नानाम् उत्तरं दीयताम्-

1. कः तीव्रः शिवभक्तः आसीत् ?
2. कार्तिकेयस्य नामन्तरं किम् ?
3. व्याधकुमारः किमर्थम् अरण्यम् अगच्छत् ?

4. अरण्ये व्याधकुमारः किं दृष्टवान् ?

5. व्याधकुमारः कस्याः नद्याः जलम् आनीतवान् ?

6. किरातकुमारः कथं शिवलिङ्गस्य अभिषेकम् अकरोत् ?

7. अर्चकः केन देवालयं पवित्रीकृतवान् ?

8. "किरातस्य भक्तिं त्वां प्रदर्शयामि" – कः कं प्रति उवाच ?

9. शिवलिङ्गस्य कस्मात् रक्तं स्रवति स्म ?

10. व्याधः शिवलिङ्गाय किम् अर्पितवान् ?

11. किरातस्य भक्तिविशेषेण विस्मितः अर्चकः किं कृतवान् ?

12. भक्तपराधीनः ईश्वरः तयोः किम् अनुग्रहीतवान् ?

III. सविस्तरम् उत्तरं लिखत ।

1. किरातकुमारस्य चरितं यथाग्रन्थं लिखत ।

IV. रिक्तस्थानानि पूरयत-

1. आन्ध्रप्रदेशे ________ इति कश्चन व्याधः आसीत्।

2. व्याधकुमारः मृगयायै ________अगच्छत् ।

3. जलं स्ववदनेन आदाय तेन ________ जलेन लिङ्गस्य अभिषेकं अकरोत् ।

4. शिवलिङ्गस्य नेत्रात् ________ स्रवति स्म।

5. शरेण स्वनेत्रं ________ लिङ्गाय अर्पितवान्।

V. अधः प्रदत्तपदानां विशेष्य-विशेषणानि जानन्तु ।

		विशेष्यम्	विशेषणम्
1. कश्चन व्याधः	-	________	________
2. गण्डूषणेन जलेन	-	________	________
3. शल्यं मांसम्	-	________	________
4. विस्मितः अर्चकः	-	________	________
5. भक्तपराधीनः ईश्वरः	-	________	________

पाठ्यप्रश्नातिरिक्ताः ज्ञातव्यविषयाः

पदविस्तारः-

कार्तिकेयः- कार्तिकेयो महासेनः शरजन्मा षडाननः ।
पार्वतीनन्दनः स्कन्दः सेनानीरग्निर्भूर्गुहः ।।

बाहुलेयस्तारकजिद्विशाखः शिखिवाहनः ।
षाण्मातुरः शक्तिधरः कुमारः क्रौञ्चदारणः ।।

शिवः - शम्भुरीशः पशुपतिः शिवः शूली महेश्वरः ।
ईश्वरः शर्व ईशानः शंकरश्चन्द्रशेखरः ।।

भूतेशः खण्डपरशुर्गिरीशो गिरिशो मृडः ।
मृत्युञ्जयः कृत्तिवासाः पिनाकी प्रमथाधिपः ।।

उग्रः कपर्दी श्रीकण्ठः शितिकण्ठः कपालभृत् ।
वामदेवो महादेवो विरूपाक्षस्त्रिलोचनः ।।

कृशानुरेताः सर्वज्ञो धूर्जटिर्नीललोहितः ।
हरः स्मरहरो भर्गस्त्र्यम्बकस्त्रिपुरान्तकः ।।

गङ्गाधरोऽन्धकरिपुः क्रतुध्वंसी वृषध्वजः ।
व्यामकेशो भवो भीमः स्थाणू रुद्र उमापतिः ।।

व्याकरण–अभ्यासः - 1

लिङ्गम्	-	Gender
पुल्लिङ्गम्	-	Masculine
स्त्रीलिङ्गम्	-	Feminine
नपुंसकलिङ्गम्	-	Neuter

वचनम्	-	Number
एकवचनम्	-	Singular
द्विवचनम्	-	Dual
बहुवचनम्	-	Plural

विभक्तिः	-	Case
प्रथमा	-	Nominative
द्वितीया	-	Accusative
तृतीया	-	Instrumental
चतुर्थी	-	Dative
पञ्चमी	-	Ablative
षष्ठी	-	Genitive
सप्तमी	-	Locative
संबोधन-प्रथमा	-	Vocative

Unit 2.indd 12 06-06-2018 12:36:25

(i) अजन्तपुल्लिङ्गशब्दाः

अकारन्तः पुल्लिङ्गः "राम"शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	रामः	रामौ	रामाः
द्वितीया	रामम्	रामौ	रामान्
तृतीया	रामेण	रामाभ्याम्	रामैः
चतुर्थी	रामाय	रामाभ्याम्	रामेभ्यः
पञ्चमी	रामात्	रामाभ्याम्	रामेभ्यः
षष्ठी	रामस्य	रामयोः	रामाणाम्
सप्तमी	रामे	रामयोः	रामेषु
सम्बोधन-प्रथमा	हे राम !	हे रामौ !	हे रामाः !

इकारान्तःपुल्लिङ्गः"हरि" शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	हरिः	हरी	हरयः
द्वितीया	हरिम्	हरी	हरीन्
तृतीया	हरिणा	हरिभ्याम्	हरिभिः
चतुर्थी	हरये	हरिभ्याम्	हरिभ्यः
पञ्चमी	हरेः	हरिभ्याम्	हरिभ्यः
षष्ठी	हरेः	हर्योः	हरीणाम्
सप्तमी	हरौ	हर्योः	हरिषु
सम्बोधन-प्रथमा	हे हरे !	हे हरी !	हे हरयः !

Unit 2.indd 13 06-06-2018 12:36:25

उकारन्तः पुल्लिङ्गः "गुरु" शब्दः ।।

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	गुरुः	गुरू	गुरवः
द्वितीया	गुरुम्	गुरू	गुरून्
तृतीया	गुरुणा	गुरुभ्याम्	गुरुभिः
चतुर्थी	गुरवे	गुरुभ्याम्	गुरुभ्यः
पञ्चमी	गुरोः	गुरुभ्याम्	गुरुभ्यः
षष्ठी	गुरोः	गुर्वोः	गुरूणाम्
सप्तमी	गुरौ	गुर्वोः	गुरुषु
सम्बोधन-प्रथमा	हे गुरो !	हे गुरू !	हे गुरवः !

ऋकारान्तः पुल्लिङ्गः "पितृ" शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	पिता	पितरौ	पितरः
द्वितीया	पितरम्	पितरौ	पितॄन्
तृतीया	पित्रा	पितृभ्याम्	पितृभिः
चतुर्थी	पित्रे	पितृभ्याम्	पितृभ्यः
पञ्चमी	पितुः	पितृभ्याम्	पितृभ्यः
षष्ठी	पितुः	पित्रोः	पितॄणाम्
सप्तमी	पितरि	पित्रोः	पितृषु
सम्बोधन-प्रथमा	हे पितः !	हे पितरौ !	हे पितरः !

Unit 2.indd 14 06-06-2018 12:36:26

(ii) धातुः – परस्मैपदी - लट् (Present Tense)

वद् – to speak

पुरुषः (Person)	एकवचनम् (Singular)	द्विवचनम् (Dual)	बहुवचनम् (Plural)
प्रथमपुरुषः (I Person)	वदति	वदतः	वदन्ति
मध्यमपुरुषः (II Person)	वदसि	वदथः	वदथ
उत्तमपुरुषः (III Person)	वदामि	वदावः	वदामः

भव् – to be

पुरुषः (Person)	एकवचनम् (Singular)	द्विवचनम् (Dual)	बहुवचनम् (Plural)
प्रथमपुरुषः (I Person)	भवति	भवतः	भवन्ति
मध्यमपुरुषः (II Person)	भवसि	भवथः	भवथ
उत्तमपुरुषः (III Person)	भवामि	भवावः	भवामः

पठ् – to read

पुरुषः (Person)	एकवचनम् (Singular)	द्विवचनम् (Dual)	बहुवचनम् (Plural)
प्रथमपुरुषः (I Person)	पठति	पठतः	पठन्ति
मध्यमपुरुषः (II Person)	पठसि	पठथः	पठथ
उत्तमपुरुषः (III Person)	पठामि	पठावः	पठामः

Unit 2.indd 15 06-06-2018 12:36:26

अनुच्छेदलेखनम् –1

(Comprehension – 1)

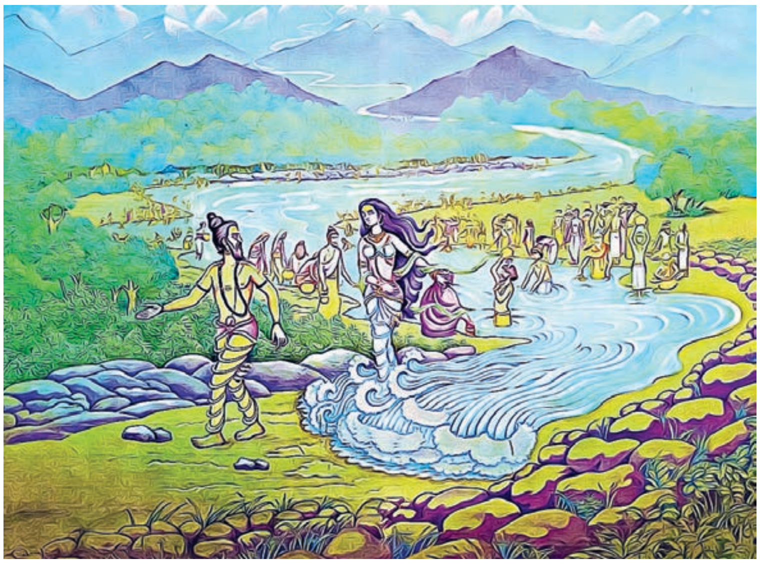

भारतदेशस्य प्रसिद्धा पवित्रतमा च नदी भागीरथी अस्ति। इयं नदी हिमालयात् निर्गच्छति। अस्याः जलं पवित्रतमं मन्यन्ते। अस्याः तीरे विविधानि नगराणि वर्तन्ते। तेषु हरिद्वारं, वाराणसी च प्रसिद्धौ। राज्ञः भगीरथस्य तपः प्रभावेन प्रयत्नेन च इयं नदी भूमिं प्रापिता। अतः एषा भागीरथी इति प्रसिद्धा। जनाः श्रद्धया अत्र आगत्य स्नानं कुर्वन्ति, येन तेषां पापक्षयः भवति इति विश्वासः। अस्याः महत्वं वाचा कथयितुं न शक्यते।

प्रश्नाः-

1. भारतदेशस्य प्रसिद्धा पवित्रतमा च नदी का ?
2. भागीरथी नदी कस्मात् निर्गच्छति ?
3. नद्याः तीरे कानि वर्तन्ते ?
4. कस्य तपः प्रभावेन इयं नदी भूमिं प्रापिता?
5. अस्याः नद्याः महत्वं कया कथथितुं न शक्यते?

अनुवादः – 1

(Translation - 1)

कश्चन वञ्चकः रजकः स्वीयं गर्दभं व्याघ्रस्य चर्मणा आवृत्य, स्वग्रामे क्षेत्रेषु सस्यानि भक्षयितुं मुमोच। सर्वे क्षेत्रपालाः रासभं व्याघ्रं मत्वा, अतीव भीताः आसन्। अतः स्वस्वक्षेत्रे कृषिं विहाय पलायांचक्रिरे। केषुचित् दिनेषु गर्दभः पुष्टः अभवत्। एकदा अन्यः रासभः तत्र आजगाम। अमुं दृष्ट्वा व्याघ्रचर्मणा आवृतः गर्दभः स्वभावम् अनुसृत्य परुषेण स्वरेण शब्दम् अकरोत्। सद्यः एव पूर्वं पलायिताः कृषीवलाः निवृत्य "वस्तुतः अयं रासभः, व्याघ्रः न भवति, केवलं व्याघ्रचर्मणा आवृतः एव" इति सत्यं जानन्ति स्म। अथ तं गर्दभं दण्डैः संताड्य, मारयामासुः ; धावकं च अनिन्दन्।।

Unit 2.indd 16 06-06-2018 12:36:26